

**Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка**

**Життя під час війни та війна під час життя.
Освіта та психологічна підтримка
в умовах війни**

бібліографічний покажчик

Полтава 2023

Життя під час війни та війна під час життя. Освіта та психологічна підтримка в умовах війни : бібліографічний покажчик / уклад.: В. П. Балюк, С. В. Спірякова (відп. за вип.), О. В. Токміленко ; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Бібліотека імені М. А. Жовтобрюха. Полтава, 2023. 20 с.

До покажчика включені публікації з фонду Бібліотеки імені Михайла Андрійовича Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, які розкривають зміст досліджуваної тематики.

Покажчик містить три тематичних розділи:

- ***Освітній процес в умовах війни***
- ***Психологічна підтримка (допомога) під час війни***
- ***Тематичні електронні ресурси***

Документи кожного з розділів упорядковані в алфавітній послідовності розташування бібліографічних записів (з 2014 р. по 2022 р.) за загальною нумерацією (160 джерел українською мовою). Окремою структурною частиною видання є допоміжний матеріал, представлений іменним покажчиком. Бібліографічний опис та скорочення слів здійснено згідно з чинними державними стандартами України – ДСТУ 8302:2015

Бібліографічний покажчик буде корисним у забезпеченні роботи вихователів дошкільних закладів, вчителів початкової та середньої школи, викладачів закладів вищої освіти, психологів та спеціалістів з реабілітації.

Передмова

Сьогодні освітній процес у нашій країні відбувається під звуки сирен, часто під звуки обстрілів. Дехто взагалі втратив можливість навчатися. Повномасштабна військова агресія РФ проти України, спрямована на геноцид українського народу, принесла масштабні руйнування, вимушене внутрішнє переміщення учасників освітнього процесу, їх виїзд за кордон, знищення українських освітян на тимчасово окупованих територіях, незаконне вивезення українських дітей на територію Росії, навчання в умовах блекауту та колосальний психологічний тиск.

Російські великодержавні покидьки цілеспрямовано б'ють по нашій освітній інфраструктурі, на сьогодні вже понад 3 тис. закладів освіти постраждали внаслідок бомбардувань і обстрілів, із них близько 300 закладів зруйновано повністю. Ворог робить усе для знищення української освіти, бо чудово розуміє її силу. Російську ж освіту використовує як інкубатор для створення безвольних громадян.

Основна мета трансформації системи освіти України – поставити в центр уваги людину, її потреби й цінності. Тільки освічені українці можуть створити міцну, життєздатну державу, збудувати сучасну економіку, забезпечити майбутнє прийдешніх поколінь.

З огляду на це Міністерство освіти і науки України особливу увагу приділяє тому, щоб українські діти, хоч би де вони перебували, змогли продовжити навчання в українській освітній парадигмі.

Сьогодні перед Україною постає безліч викликів, які необхідно подолати. Зокрема, потрібно створити умови для здобуття освіти в умовах війни та вимушеної міграції, досі наявного впливу корупції, з одного боку, та забезпечити євроінтеграційні процеси, врахувати тенденції глобалізації – з іншого. Усе це зумовлює гостру потребу в пошуку нових підходів до розвитку освіти і науки, що мають відповідати на всі запити сучасності й майбутнього, задовольняти потреби українців. Наразі Міністерство разом із майже 1 700 експертами продовжує роботу над створенням Національної стратегії освіти і науки України, уже напрацьована Візія майбутнього української освіти і науки. В основі бачення майбутнього – прагнення українців до європейської інтеграції, забезпечення важливих для нас загальнолюдських та європейських цінностей. Дитина, її життя, безпека й доступ до освіти були та

залишаються у фокусі уваги держави, оскільки діти є найважливішими агентами змін і побудови майбутнього.

Усупереч наявним перешкодам українська освіта обов'язково стане сильнішою після теперішніх випробувань, ключем до відновлення сподівань і можливостей для майбутнього кожного громадянина України, допомагатиме людям знайти своє місце в нових реаліях, буде основою прогресу та розвитку нації, фундаментом її майбутнього.

У представлених матеріалах, підготовлених для широкого освітянського загалу України з метою забезпечення роботи вихователів дошкільних закладів, вчителів початкової та середньої школи, викладачів закладів вищої освіти, психологів та спеціалістів з реабілітації систематизовано інформаційні джерела про стан і розвиток української освіти та психологічну підтримку та допомогу в умовах війни.

Освітній процес в умовах війни

1. Андрущенко В. Післявоєнний світ науки та освіти: філософська рефлексія майбутнього. *Вища освіта України*. 2022. № 1/2. С. 5–9.
2. Андрущенко В. Цивілізаційна цінність миру в освітньому контексті. *Освіта для миру* : зб. наук. пр. / голова ред. В. Г. Кремень ; НАПН України, Від-ня проф. освіти і освіти дорослих, Комітет пед. наук Польської акад. наук та ін. Київ, 2019. Т. 1. С. 37–50.
3. Антонюк О. Використання освітнього коучингу для зменшення навчального стресу та посилення академічної мотивації студентів під час війни. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 44–54.
4. Артюшенко В. Функціонування закладів професійної освіти з тимчасово окупованих територій. *Професійна освіта*. 2022. № 4. С. 9–12.
5. Атнажева Л. Освітній аспект упровадження змін в об'єднаних територіальних громадах. *Вища освіта України*. 2022. № 3. С. 72–78.
6. Басова І. С. До проблеми правового статусу внутрішньо переміщених осіб – дітей в Україні. *Держава і право* : зб. наук. праць / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ, 2016. Вип. 73 : Юридичні науки. С. 272–285.
7. Бородай Е. М., Кононец Н. В. Військово-патріотичне дидактично-виховувальне середовище української школи в умовах воєнного стану. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIX Каришинські читання)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі (Полтава, 26-27 трав. 2022 р.) / за ред. М. В. Гриньової ; НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих НАПН України [та ін.]. Полтава, 2022. С. 40–43. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19612>.
8. Бурда М., Васильєва Д. Особливості навчання математики в умовах воєнного стану (методичні рекомендації). *Математика в рідній школі*. 2022. № 4/6. С. 2–11.
9. Бутко М. П., Мурашко М. І., Назарко С. О. Сучасні аспекти цифровізації і впровадження штучного інтелекту в діяльність закладів вищої освіти України. *Економіка України*. 2022. № 11. С. 76–86.
Заклади вищої освіти в умовах війни
10. Васильєва Д. Стан дистанційного навчання математики під час війни в Україні. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 38–47.
11. Веремчук О., Іванюк О., Луцакевич О. Разом граємось, тривоги не лякаємось! Ігри в укритті для дітей дошкільних груп. *Дошкільне виховання*. 2022. № 10. С. 13–15.

12. Виноградська Г. Співпраця освітян і роботодавців: розроблення професійного стандарту. *Професійна освіта*. 2022. № 4. С. 22–25.
Висвітлено потребу перегляду професійних і освітніх стандартів професій швейного профілю в зв'язку із зростанням вимог до професійних умінь і навичок, які змінюються у швейних підприємствах в умовах воєнного стану.
13. Волошина А. Твоя сила. Інтегроване заняття для дітей старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2022. № 9. С. 17–19.
Заклади дошкільної освіти в умовах війни
14. Гавриш Н. Освітній процес в умовах війни: роздуми фахівця. *Дошкільне виховання*. 2022. № 9. С. 3–5.
15. Галата С. Війна і діти. *Освіта України*. 2019. 14 жовт. (№ 41). С. 10.
16. Галата С. Підлітки: інвестиція в майбутнє. *Освіта України*. 2019. 18 берез. (№ 11). С. 5.
Чи почуваяться підлітки сходу України безпечно у школі й удома, чи готові бути мирними активними громадянами?
17. Гончаров Е. Професійна освіта Донеччини в умовах воєнного стану. *Професійна освіта*. 2022. № 4. С. 5–8.
18. Горіховський М. О. Використання різних видів навчання студентів фахової передвищої освіти в умовах війни, теорія та практика. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 77–89.
19. Гура О. Організація роботи з дітьми в захисних спорудах чи бомбосховищах. *Дошкільне виховання*. 2022. № 7/8. С. 24–25.
20. Данюк В., Філіпчук С. Організація роботи закладу освіти в умовах воєнного стану: підказки для практичного психолога. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2022. № 9/10. С. 25–30.
21. Декларація про безпеку шкіл : Постанова Кабінету Міністрів України. *Управління освітою*. 2022. № 7/8. С. 6–15.
22. Дистанційна робота під час воєнного стану. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. № 3/4. С. 16–17.
23. Діяльність Національної академії педагогічних наук України в умовах воєнного стану (лютий-серпень 2022 р.). *Рідна школа*. 2022. № 1/6. С. 4–16.
24. Дошкільня в умовах воєнного стану. *Інформаційний збірник для освітян*. 2022. № 3. С. 63–70.
25. Жевжик В. Мотивація громадської активності здобувачів освіти до волонтерської діяльності. *Професійна освіта*. 2022. № 4. С. 37–39.
Висвітлено національно-патріотичний напрям виховання молоді в умовах сьогодення та мотивацію громадянської активності здобувачів освіти у волонтерській діяльності.
26. Загородня Л. Сигнал тривоги? Як діяти педагогу. Практичні поради щодо організації діяльності дітей у надзвичайних умовах. *Дошкільне виховання*. 2022. № 9. С. 6–7.

27. Ільченко А., Томенко Д. Особливості впровадження інтерактивних методів викладання в процесі онлайн-навчання в сучасних умовах воєнного стану. *Шості Череванівські наукові читання (на пошану професора А. С. Череваня)* : збірник наук. ст. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2022. Вип. VI. С. 297–301.
28. Кабанцева А. Пам'ятка для батьків у час воєнної небезпеки. *Дошкільне виховання*. 2022. № 5. С. 10.
29. Кондель В. М. Роль навчальної дисципліни "Цивільний захист" у процесі підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі в умовах воєнного стану. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIX Каришинські читання)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі (Полтава, 26-27 трав. 2022 р.) / за ред. М. В. Гриньової ; НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих НАПН України [та ін.]. Полтава, 2022. С. 119–121. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19685>.
30. Короденко М. Навчання: очне, дистанційне, змішане. *Освіта України*. 2022. 25 лип. (№ 28/29). С. 8–10.
Навчання в умовах війни.
31. Кравченко Л. Національно-патріотичне виховання – пріоритетний напрям. *Професійна освіта*. 2022. № 4. С. 42–44.
Наголошено на важливості національно-патріотичного виховання в закладах професійно-технічної освіти в умовах воєнного стану.
32. Кулик Н. Навчання в небезпечних умовах: досвід Ізраїлю. *Освіта України*. 2022. 25 лип. (№ 28/29). С. 11–13.
33. Кулик Р. І. Вивчення географії під час війни у 10-11 класах. *Географія та економіка в рідній школі*. 2022. № 4/6. С. 26–27.
34. Кушерець В. Освіта для миру в умовах війни. *Освіта для миру* : зб. наук. пр. / голова ред. В. Г. Кремень ; НАПН України, Від-ня проф. освіти і освіти дорослих, Комітет пед. наук Польської акад. наук та ін. Київ, 2019. Т. 1. С. 661–671.
35. Локшина О., Глушко О., Джурило А., Кравченко С., Максименко О., Нікольська Н., Шпарик О. Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 5–18.
36. Лук'янчикова Д. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді в умовах воєнного стану. *Професійна освіта*. 2022. № 4. С. 39–41.
37. Луценко І. Комунікативно-освітній простір закладу дошкільної освіти в умовах війни. *Дошкільне виховання*. 2022. № 6. С. 3–7.

- 38.Любарець В., Яковенко І. Перспективи управління розвитком освіти дорослих воєнного та післявоєнного стану України. *Вища освіта України*. 2022. № 3. С. 55–64.
- 39.Максимович З. Адаптація вимушено переселених дітей. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2015. № 1. С. 6–7.
- 40.Малихін О., Арістова Н., Рогова В. Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: змішане навчання. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 68–75.
- 41.Мар'єнко М., Сухіх А. Організація навчального процесу у ЗЗСО засобами цифрових технологій під час воєнного стану. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 31–37.
- 42.Матвієнко О. Освіта для миру. *Освіта для миру* : зб. наук. пр. / голова ред. В. Г. Кремень ; НАПН України, Від-ня проф. освіти і освіти дорослих, Комітет пед. наук Польської акад. наук та ін. Київ, 2019. Т. 1. С. 92–99.
- 43.Меленець Л., Гончаренко А., Дятленко Н. Налагодження освітнього процесу в умовах війни. Експрес-поради для педагогів закладів дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2022. № 3/4. С. 12–13.
- 44.Мірошниченко К. Героїчні будні професійної освіти в умовах воєнного стану: нові підходи до навчання і виховання. *Професійна освіта*. 2022. № 2. С. 6–9.
- 45.Міхно О. Онлайн-проект "Уроки війни" (освіта України під час російсько-української війни). *Рідна школа*. 2022. № 1/6. С. 57–58.
- 46.Навчання українських дітей у Європі. Як уряди країн-членів СІСІ допомагають українським учням і вчителям продовжувати навчання. *Директор школи : газ.* 2022. № 7/8. С. 44–49.
- Інтеграція українських дітей і вчителів в освітній процес тих європейських країн, де вони вимушено перебувають (Бельгія, Велика Британія, Нідерланди, Португалія та Швеція).*
- 47.Назаренко Т. Г., Яценко В. С., Часнікова О. В. Методичні рекомендації щодо навчання географії в умовах воєнного стану. *Географія та економіка в рідній школі*. 2022. № 2/3. С. 2–3.
- 48.Ніколенко О. Як навчати в умовах війни? *Зарубіжна література в школах України (Київ)*. 2022. № 5/6. С. 2.
- 49.Новікова О. Організація освітнього процесу: реалії сьогодення. *Професійна освіта*. 2022. № 4. С. 15–16.
- Розкрито особливості освітнього процесу професійно-технічної освіти в умовах російської війни проти України.*
- 50.Олійник В. Дистанційно, індивідуально, а головне – безпечно і комфортно для дитини. Як правильно організувати освітній процес за неочними формами навчання. *Освіта України*. 2022. 5 верес. (№ 34/35). С. 12–13.
- 51.Організація навчально-виховного процесу в екстремальних умовах / Н. О. Корчан, С. А. Підлужна, Н. Л. Свінцицька, А. Л. Каценко. *Методика*

- навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIX Каришинські читання) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі (Полтава, 26-27 трав. 2022 р.) / за ред. М. В. Гриньової ; НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих НАПН України [та ін.]. Полтава, 2022. С. 124–127. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19687>.
52. Освітній процес під час війни у запитаннях та відповідях. *Безпека життєдіяльності*. 2022. № 6. С. 2–8.
53. Освітяни в умовах воєнного стану. Соціально-економічний захист і правове забезпечення. *Управління освітою*. 2022. № 5/6. С. 44–58.
- Організація роботи вчителів в умовах воєнного стану.*
54. Писаренко О. Діяльність навчально-практичного центру технологій та дизайну в умовах війни. *Професійна освіта*. 2022. № 3. С. 33–34.
55. Превентивні заходи в умовах воєнного стану в Україні. Профілактика шкідливих звичок і протиправної поведінки дітей та молоді як пріоритет у діяльності закладів освіти. *Завуч*. 2022. № 5/6. С. 58–98.
56. Присяжнюк Л. Діти повітряних тривог: захищаємо, підтримуємо, виховуємо. *Дошкільне виховання*. 2022. № 10. С. 9–12.
57. Пузіков Д. Чинники впливу на проектування змісту повної загальної середньої освіти та прогностичні сценарії його розвитку в умовах війни. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 64–72.
58. Смілянська А. Вісімдесят відсотків навчальних закладів не мають сховищ на випадок повітряної тривоги. *Голос України*. 2022. 23 лип. (№ 151). С. 8.
59. Сорока В. Усе, що має знати керівник ЗЗСО. *Освіта України*. 2022. 19 верес. (№ 36/37). С. 10–12.
60. Степанова І., Смаль А., Батечко Д. Сучасна модель фізичного виховання студентів, які постраждали під час проведення антитерористичної операції, операції об'єднаних сил. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2019. № 3. С. 175–185.
61. Твердохліб І. Організаційно-педагогічне та програмно-технічне забезпечення дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 116–124.
62. Тимчасове переміщення (евакуація) дітей. *Управління освітою*. 2022. № 5/6. С. 6–17.
63. Ткаченко Л. Проект з музейної педагогіки під час війни: завдання і реалізація. *Рідна школа*. 2022. № 1/6. С. 27–29.
64. Чеботарьова О. Навчання та підтримка дітей з порушенням інтелектуального розвитку в умовах війни: поради педагогам. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2022. № 3. С. 40–51.

65. Шевчик Н. Не просто укриття, а простір для життя. Досвід облаштування кімнати безпеки у ЗДО. *Дошкільне виховання*. 2022. № 7/8. С. 26–27.
66. Шкура Т. В. Реалізація "Навчальної практики з біології" в умовах дистанційного навчання. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIX Каришинські читання)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі (Полтава, 26-27 трав. 2022 р.) / за ред. М. В. Гриньової ; НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих НАПН України [та ін.]. Полтава, 2022. С. 252–253. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19821>.

Навчальна практика з біології для студентів, які навчаються за освітньою програмою «Біологія» у ПНПУ імені В. Г. Короленка покликана поглибити теоретичні знання і практичні вміння та навички, які необхідні для фахівця-біолога у професійній діяльності. Метою практики є поглиблення та закріплення знань із систематики рослин та тварин, набуття навичок визначення живих об'єктів за морфологічними та екологічними особливостями, набуття досвіду проведення польових досліджень. Отримані під час проходження практики навички, допоможуть майбутнім біологам правильно організувати і проводити дослідницьку, природоохоронну діяльність. Для проведення такої практики за останні декілька років у зв'язку з карантинними обмеженнями, а нині з воєнними діями, викладачі вимушено використовують дистанційний формат проведення екскурсій.

67. Що враховувати в організації освітнього процесу в дитячих садках під час воєнного стану. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. № 3/4. С. 13–15.

Психологічна підтримка (допомога) під час війни

68. Байер О. Психологічна допомога й супровід дитини у стані ПТСР. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2018. № 10. С. 42–51.
69. Бевз Г. М., Воржбієва Е. В. Тривожність як чинник зниження особистісної ресурсності дитини середнього шкільного віку в умовах вимушеного переселення із зони бойових дій. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 1. С. 35–38.
70. Белікова Н., Индика С., Цьось А., Ващук Л. Якість життя населення, яке постраждало від військових дій. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2022. № 1. С. 3–9.
71. Влад С. П. Дитяча психотравма / упоряд. А. Г. Козлова. Київ : Шк. світ, 2018. 112 с. (Бібліотека "Шкільного світу").

72. Гарнійчук В. М. Школа виживання "Самозахист" / упоряд. Н. Харченко. Київ : Шк. світ, 2019. 144 с. (Бібліотека "Шкільного світу").
73. Голота А. Психологічна резилієнтність. Як сприяти її формуванню в дитини? *Біологія (Шк. світ)*. 2021. № 9/10. С. 8–17.
74. Голота А. Психологічна резилієнтність. Як сприяти формуванню в дитини? *Психолог*. 2021. № 5/6. С. 30–37.
75. Горлач Н. Психологічна робота з внутрішньо переміщеними особами. *Психолог*. 2016. трав. (№ 9/10). С. 70–77.
76. Горлач Н., Коновал Т., Майструк І., Рабодзей С., Меліхова А. Навички кризового консультування. Формування психосоціальної стійкості в підлітків. *Психолог*. 2016. трав. (№ 9/10). С. 78–87.
Психологічна допомога дітям – вимушеним переселенцям.
77. Гурковська Т., Мойзріст О. Наші реакції на події війни. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2022. № 8. С. 22–25.
78. Дворська О. М. Адаптація дітей-переселенців. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2015. № 11. С. 30–32.
Тренінгове заняття.
79. Дембіцький С. С. Оцінки соціально-психологічного стану населення України в умовах війни. *Вісник НАН України*. 2022. № 6. С. 79–84.
80. Дитина й війна: підтримуємо та заспокоюємо. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2022. № 3/4. С. 4–8.
81. Долгополова О., Скібіцька Н. Діти, переселені із зони АТО. Психологічна підтримка. *Психолог*. 2016. листоп. (№ 21/22). С. 40–46.
82. Дубовик С. В. Тренінгове заняття з дітьми з родин вимушених переселенців. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2015. № 3. С. 9–11.
83. Дубчак О. Психологічна підтримка педагогів під час війни. *Іноземні мови в школах України*. 2022. № 4/6. С. 24–25.
84. Єфименко О. Психологічна підтримка населення. Відкритий психологічний майданчик як ефективний засіб допомоги. *Соціальний педагог*. 2016. груд. (№ 12). С. 8–11.
Допомога внутрішньо переміщеним особам.
85. Журов В. Перша психологічна самопомога при психотравмі. *Психолог*. 2015. черв. (№ 11/12). С. 48–49.
86. Журов В., Новік Д. Допомога психолога при посттравматичних розладах. *Посттравматичні стресові розлади. Подолання наслідків*. Київ, 2015. С. 39–57. (Б-ка "Шк. світу").
Діагностика, консультативна допомога особам, які постраждали від психотравми. Трансові стани.
87. Звуки війни: як допомогти дитині не боятися сирени й гуркоту. *Зоря Полтавщини*. 2022. 21 жовт. (№ 48). С. 3.
88. Зеленько О. Діти – очевидці бойових дій: психологічна адаптація і корекційна робота. *Учитель початкової школи*. 2015. № 6. С. 3–6.

- 89.Знаменська О. Як підтримати та заспокоїти дитину під час війни. *Безпека життєдіяльності*. 2022. № 5. С. 20–21.
- 90.Знахорчук К. Психологічна підтримка підлітків у період війни. Використання методів інтегративної арт-терапії. *Соціальний педагог*. 2022. № 9/10. С. 60–63.
- 91.Зозуль Т. В. Дослідження адаптації дітей молодшого шкільного віку із сімей вимушених переселенців. *Психологія і особистість*. 2018. № 2 (14). С. 85–94. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/10858>.
- 92.Зозуль Т. В. Дослідження проявів адаптованості в системі соціальних контактів дітей-переселенців. *Психологія і особистість*. 2019. № 1. С. 111–120. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/12665>.
- 93.Зозуль Т. В. Особливості емоційно-особистісної сфери дітей із сімей вимушених переселенців. *Психологія і особистість*. 2018. № 1 (13). С. 85–95. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/9908>.

У статті представлені результати дослідження особливостей емоційно-особистісної сфери дітей із сімей вимушених переселенців. Визначено проблемні характеристики, що заважають успішній соціально-психологічній адаптації дитини, побудові системи ефективної комунікації. Розкрито основні механізми спрямованості психологічного захисту. Адаптація дітей із сімей вимушених переселенців до нового суспільного середовища є однією з найважливіших умов гармонійного розвитку особистості дитини та досягнення нею психологічного задоволення. Успішна адаптація дає змогу більш швидко долати прояви психологічної травми, набутої за час перебування у зоні бойових дій, включитися у нормальне та дієве соціальне функціонування.

- 94.Каліман О. Пошук резервів, або психологічний супровід дітей-переселенців із зони АТО та членів їхніх сімей. *Психолог дошкілля*. 2018. № 6. С. 4–17.
- 95.Каліман О. Пошук резервів, або психологічний супровід дітей-переселенців із зони проведення АТО та членів їхніх сімей. *Психолог дошкілля*. 2015. листоп. (№ 11). С. 4–20.
- 96.Католик Г. Особливості реагування дітей на психотравматичні події. *Практичний психолог: школа*. 2015. № 3/4. С. 4–9.
- 97.Католик Г. Особливості реагування дітей на психотравматичні події. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2015. № 4. С. 4–9.
- 98.Кирилук І. Психологічні рекомендації вимушено переселеним сім'ям. *Психолог дошкілля*. 2015. берез. (№ 3). С. 4–6.
- 99.Кляпець О. Вплив війни на когнітивний потенціал педагогів. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2022. № 11/12. С. 4–8.
100. Кляпець О. У війни не дитяче обличчя. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2018. № 7. С. 23–29.

Психологічна допомога дітям, чий батьки несуть військову службу в зоні бойових дій.

101. Коваль Т. Психологічна підтримка у кризовій ситуації. *Психолог.* 2015. черв. (№ 11/12). С. 54–57.
Щодо поведінки людини в надзвичайних ситуаціях. Практичні поради щодо роботи з бійцями та переселенцями.
102. Кондратець І. Мистецтво жити в невизначених умовах. *Дошкільне виховання.* 2022. № 9. С. 8–10.
Які навички необхідні педагогам і дітям під час війни
103. Кравченко О. Д., Рева М. М. Соціально-психологічний супровід особистості, що переживає наслідки психологічного травмування. *Синергетичний підхід до проектування життєвого простору особистості* : зб. наук. матеріалів II міжнар. наук.-практ. офлайн-конф., (м. Полтава, 28-29 квіт. 2022 р.) / за ред.: В. В. Фазан, Н. В. Сулаєва, К. В. Седих ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2022. С. 118–121. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/20675>.
104. Ладивір С. Діти говорять про війну. *Практичний психолог: дитячий садок.* 2015. № 5. С. 50–51.
105. Ларіна Ю., Никонова І. Інструментарій, методи й засоби роботи з вимушено переміщеними особами. *Посттравматичні стресові розлади. Подолання наслідків.* Київ, 2015. С. 105–123. (Б-ка "Шк. світу").
Психодіагностика учнів, консультативна робота з учнями та батьками.
106. Лісовецька І. Діти вимушених переселенців. Тренінгове заняття для педагогів. *Соціальний педагог.* 2016. лют. (№ 2). С. 6–14.
107. Луценко І. Психолого-педагогічний супровід дітей в ситуації воєнного конфлікту. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2019. № 6. С. 11–13.
108. Марціновська І. П. Корекція посттравматичного стресового розладу у дітей із зони військового конфлікту, які мають психофізичні порушення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / наук. керівник С. П. Миронова ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 19 с.
109. Міщук С. "Сонячне зернятко" – тілесно-орієнтований підхід до подолання психотравм. *Практичний психолог: дитячий садок.* 2016. № 2. С. 27–34.
Теоретичні засади, особливості застосування методу, організація занять. Тілесні вправи-ігри для занять із дітьми незалежно від ступеня психотравмування.
110. Міщук С. Тілесна терапія як засіб опрацювання дитячих психотравм. *Практичний психолог: дитячий садок.* 2016. № 1. С. 33–38.
111. Мойзріст О. Недитячі запитання: як говорити про війну та її наслідки. *Практичний психолог: дитячий садок.* 2022. № 3/4. С. 25–26.

112. Московчук Н., Лавренчук І. Соціально-психологічний супровід дітей і сімей, які потрапили в складні життєві обставини. *Соціальний педагог*. 2016. груд. (№ 12). С. 12–16.
113. Музиченко І. В. Вимушені переселенці: проблема соціально-психологічної адаптації. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 9. С. 18–21.
114. Особистість у кризових ситуаціях: огляд сучасних психодіагностичних методів : навч. посіб. / Нац. акд. пед. наук України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка ; авт.: Н. О. Євдокимова, В. Л. Зливков, С. О. Лукомська, О. В. Федан. Миколаїв : Іліон, 2016. 342 с.
115. Пак О. Психолого-педагогічна допомога дітям-переселенцям із зони АТО. *Наукові праці молодих учених* : зб. наук. пр. / Каф. психології та соц. роботи, Юрид. фак-т, Тернопіл. нац. екон. фак-т. Тернопіль, 2016. С. 31–38.
116. Панок В., Ткачук І., Острова В., Лунченко Н., Бондарук Ю. Науково-методичні засади надання психосоціальної допомоги дітям, котрі опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. *Педагогіка і психологія*. 2019. № 2. С. 64–71.
117. Першина З. Робота з дітьми, які пережили травматичну кризу. З досвіду роботи практичного психолога. *Психолог*. 2022. № 3/4. С. 56–82.
118. Пилипенко С. В., Паліївець Р. І., Пилипенко В. В. Підготовка вчителя-реабілітолога як один з напрямків допомоги учням України у післявоєнний час. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIX Каршинські читання)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі (Полтава, 26-27 трав. 2022 р.) / за ред. М. В. Гриньової ; НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих НАПН України [та ін.]. Полтава, 2022. С. 172–173. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19747>.
119. Підказки батькам, чия дитина зазнала фізичних ушкоджень через війну. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2022. № 9/10. С. 16–24.
120. Подейко О. Життя під час війни та війна під час життя. *Безпека життєдіяльності*. 2022. № 9/10. С. 6–8.
121. Посттравматичні стресові розлади. Подолання наслідків. Київ : Шк. світ, 2015. 176 с. : іл. (Бібліотека "Шкільного світу").
122. Психологічні особливості дітей, переміщених із зони збройного конфлікту на південному сході України / Є. І. Степанова, Д. А. Базика, Н. С. Полька, В. А. Позниш, І. Є. Колпаков, В. Ю. Вдовенко. *Довкілля та здоров'я*. 2019. № 3. С. 17–22.
123. Ригель О. Малюнкові методики як засіб діагностування впливу травматичної ситуації на дітей. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2015. № 4. С. 19–23.

124. Романюк М. Яких помилок має уникати фахівець, що працює з дитиною під час війни. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2022. № 3/4. С. 16–19.
125. Сім порад для батьків, як підтримати дитину під час війни. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2022. № 3/4. С. 9–11.
126. Скрипнікова В. Як правильно спілкуватися з тими, хто був у зоні бойових дій. *Полтавський вісник*. 2022. 22 верес. (№ 11). С. 6.
127. Слижук О. Проблеми наративізації воєнної травми в сучасній літературі для підлітків під час текстуального вивчення та позакласного читання. *Українська мова і література в школі*. 2022. № 2. С. 12–15.
128. Слінченко Ж. Як зберегти психічне здоров'я під час війни? *Безпека життєдіяльності*. 2022. № 9/10. С. 30–31.
129. Соціально-стресові розлади (клініка, діагностика, профілактика) : кол. монографія / за ред.: П. В. Волошина, Н. О. Марути. Харків : Вид-ць Строков Д. В., 2016. 335 с.
130. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій : метод. рек. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соціальної та політичної психології ; за ред. Т. М. Титаренко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. 80 с.
131. Сулаєв Б. Ю. Особливості ціннісно-сислової сфери учасників АТО із різним рівнем вираженості ПТСР. *Синергетичний підхід до проєктування життєвого простору особистості* : зб. наук. матеріалів II міжнар. наук.-практ. офлайн-конф., (м. Полтава, 28-29 квіт. 2022 р.) / за ред.: В. В. Фазан, Н. В. Сулаєва, К. В. Седих ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2022. С. 206–208. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/20714>.

Відкрите військове протистояння з 24 лютого 2022 року на території нашої держави висуває підвищені психологічні вимоги до наших громадян, функціонування всієї державної системи, забезпечення благополуччя внутрішньо переміщених осіб, соціально не захищених верств населення та інших категорій громадян. Разом із тим, найбільш пильної уваги заслуговують українські військові, які ще з 2014 року захищають суверенітет України в межах проведення АТО і зараз є найбільш активними учасниками військових подій. Саме українські військові, виконуючи бойові завдання, приймають найбільший психологічний тиск, загрозу фізичного враження чи пошкодження. Як показали дослідження, більшість ветеранів АТО в Україні характеризуються труднощами входження до мирного життя після демобілізації, що спричинено появою у них ознак посттравматичного стресового розладу.

132. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія / АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.

133. Турецька Х. І. Психотерапія ПТСР в учасників бойових дій із застосуванням імагінативних технік. *Психологія і особистість*. 2016. № 1 (9). С. 226–233. URL: <http://dpspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5553/1/Turetska.pdf>.
134. Ушакова І. М. Проблеми психологічної реабілітації осіб, що переживають наслідки збройного конфлікту. *Психолого-педагогічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., (Кременчук, 21-22 квіт. 2016 р.) / МОН України, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих НАПН України, Полтав. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Кременч. нац. ун-т імені М. Остроградського. Кременчук, 2016. С. 81–83.
135. Фоміна К. Допомога дітям із зони АТО. *Соціальний педагог*. 2015. черв. (№ 6). С. 31–34.
136. Хачатурян Ю. Метафоротерапія: як допомогти дітям-переселенцям. *Психолог*. 2018. № 23/24. С. 8–18.
137. Чекстере О., Бетіна К. Психологічні особливості ПТСР. Робота з дітьми, постраждалих внаслідок збройного конфлікту на Сході України. *Психолог*. 2016. квіт. (№ 7/8). С. 55–61.
Про порушення психіки в осіб, які перебували в екстремальній ситуації й зазнали психологічної травми (ПТСР).
138. Червонна Т. Діти і війна: навчання технік зцілення. *Психолог*. 2015. черв. (№ 11/12). С. 35–47.
Програма роботи з дітьми та підлітками.
139. Шаповал Т. SOS! Перша допомога. *Школа*. 2014. № 7. С. 50–65.
Психологічна допомога дітям-переселенцям в умовах травматичної кризи. Робота психологічної служби в школі.
140. Швець Я. Резильєнтність особистості. Здатність до подолання стресу й розвиток психологічної стійкості в умовах воєнного стану. *Управління освітою*. 2022. № 5/6. С. 62–75.
Резильєнтність (а ще: резилієнс, психологічна пружність, стресостійкість) – це здатність людини впоратися зі складними життєвими подіями та відновлюватися після труднощів чи стресу
141. Шклярська О. Правила, за якими живе людина війни, має знати кожен українець. Поради психолога. *Надзвичайна ситуація*. 2015. № 9. С. 26–28.
142. Шулікін Д. Психологічна підтримка під час війни. *Освіта України*. 2022. № 17. С. 8–9.
143. Як заспокоїти дитину, що перебуває в епіцентрі бойових дій. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2022. № 3/4. С. 47.
144. Як організувати роботу з учнями і їх психологічну підтримку в умовах війни. Рекомендації Державної служби якості освіти. *Директор школи* : газ. 2022. № 3/4. С. 108–111.

Тематичні електронні ресурси

145. Інформаційні ресурси по темі психологічної допомоги в часі війни. URL: <https://k-s.org.ua/coping-war/>
146. Коли світ на межі змін. Стратегії адаптації : Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни. URL: <https://drive.google.com/file/d/1r0qbJVj-IXfSjLtvzvJDeicK5YFI6wZL/view>
147. Новий навчальний рік під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9721-novyi-navchalnyi-rik-pid-chas-dii-pravovogo-rezhymu-voennogo-stanu-v-ukraini.html>
148. Організація дистанційної форми освіти в умовах воєнного стану: на що потрібно звернути увагу? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/orhanizatsiia-dystantsiynoi-formy-osvity-v-zzso-v-umovakh-voiennoho-stanu-na-shcho-potribno-zvernuty-uvahu/>
149. Освіта в умовах воєнного стану. URL: <https://eo.gov.ua/osvita-v-umovakh-voiennoho-stanu/2022/04/11/>
150. Освіта і наука України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>
151. Освіта під час воєнного стану – 30 запитань і відповідей. URL: <https://eo.gov.ua/osvita-pid-chas-voyennoho-stanu-30-zapytan-ta-vidpovidey/2022/04/18/>
152. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ ; Чернівці : «Букрек». 2022. 140 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.projektna.diyalnist.pdf>
153. Особливості роботи шкіл під час війни – відповіді на запитання від освітнього омбудсмена. URL: <https://nus.org.ua/questions/osoblyvosti-roboty-shkil-pid-chas-vijny-vidpovidi-na-zapytannya-vid-osvitngo-ombudsmena/>
154. Підтримка батьків та дітей під час війни. Поради і підтримання психічного і фізичного здоров'я, безпеки, харчування, освіти та розвитку. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/parents-children-support-during-military-actions>
155. Презентація "Психологічна підтримка учнів під час війни: ресурси та активності". URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-psihologichna-pidtrimka-uchniv-pid-chas-viyni-resursi-ta-aktivnosti-356868.html>

156. Проект «надання соціально-психологічної підтримки та допомоги населенню під час війни». URL: <https://ildc.org.ua/proyekt-nadannya-sotsialno-psyhologichnoyi-pidtrymky-ta-dopomogy-naselennyu-pid-chas-vijny/>
157. Психологічна допомога та підтримка під час війни: добірка порад та рекомендацій. URL: <https://dityvmisti.ua/blog/6727-psykhologichna-dopomoga-ta-pidtrymka-pid-chas-viiny-dobirka-porad-ta-rekomendatsii/>
158. Психологічна підтримка в умовах війни. URL: <https://dovidka.info/psyhologichna-pidtrymka-v-umovah-vijny/>
159. Психологічна підтримка дитини під час війни. URL: <https://vseosvita.ua/library/psykholohichna-pidtrymka-dytyny-pid-chas-viiny-602570.html>
160. Психологічна підтримка для дітей під час війни. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasne-doshkillya-pid-krilami-zahistu/pedagogam-zakladiv-doshkilnoyi-osviti/poradi-psiologiv/psihologichna-pidtrimka-dlya-ditej-pid-chas-vijni>

Іменний покажчик

Андрущенко В.	1, 2	Єфименко О.	84
Антонюк О.	3	Жевжик В.	25
Арістова Н.	40	Журов В.	85, 86
Артюшенко В.	4	Загородня Л.	26
Атнажева Л.	5	Зеленько О.	88
Базика Д.А.	122	Зливков В.Л.	114
Байер О.	68	Знаменська О.	89
Басова І.С.	6	Знахорчук К.	90
Батечко Д.	60	Зозуль Т.В.	91, 92, 93
Бевз Г.М.	69	Іванюк О.	11
Белікова Н.	70	Ільченко А.	27
Бетіна К.	137	Індика С.	70
Бондарук Ю.	116	Кабанцева А.	28
Бородай Е.М.	7	Каліман О.	94, 95
Бурда М.	8	Католик Г.	96, 97
Бутко М.П.	9	Каценко А.Л.	51
Васильєва Д.	8, 10	Кирилюк І.	98
Ващук Л.	70	Кляпець О.	99, 100
Вдовенко В.Ю.	122	Козлова А.Г.	71
Веремчук О.	11	Коваль Т.	101
Виноградська Г.	12	Колпаков І.Є.	122
Влад С.П.	71	Кондель В.М.	29
Волошин П.В.	129	Кондратець І.	102
Волошина А.	13	Коновал Т.	76
Воржбієва Е.В.	69	Кононец Н.В.	7
Гавриш Н.	14	Короденко М.	30
Галата С.	15, 16	Корчан Н.О.	51
Гарнійчук В.М.	72	Кравченко Л.	31
Глушко О.	35	Кравченко О.Д.	103
Голота А.	73, 74	Кравченко С.	35
Гончаренко А.	43	Кулик Н.	32
Гончаров Е.	17	Кулик Р.І.	33
Горіховський М.О.	18	Кушерець В.	34
Горлач Н.	75, 76	Лавренчук І.	112
Гура О.	19	Ладивір С.	104
Гурковська Т.	77	Ларіна Ю.	105
Данюк В.	20	Лісовецька І.	106
Дворська О.М.	78	Локшина О.	35
Дембіцький С.С.	79	Лукомська С.О.	114
Джурило А.	35	Лук'янчикова Д.	36
Долгополова О.	81	Лунченко Н.	116
Дубовик С.В.	82	Луценко І.	37, 107
Дубчак О.	83	Луцакевич О.	11
Дятленко Н.	43	Любарець В.	38
Євдокимова Н.О.	114	Майструк І.	76

Максименко О.	35	Свінцицька Н.Л.	51
Максимович З.	39	Седих К.В.	103, 131
Малихін О.	40	Скібіцька Н.	81
Мар'єнко М.	41	Скрипнікова В.	126
Марута Н.О.	129	Слінченко Ж.	128
Марціновська І.П.	108	Слижук О.	127
Матвієнко О.	42	Смаль А.	60
Меленець Л.	43	Смілянська А.	58
Меліхова А.	76	Сорока В.	59
Мірошниченко К.	44	Степанова Є.І.	122
Міхно О.	45	Степанова І.	60
Міщук С.	109, 110	Сулаєв Б.Ю.	131
Мойзріст О.	77, 111	Сулаєва Н.	103, 131
Московчук Н.	112	Сухіх А.	41
Музиченко І.В.	113	Твердохліб І.	61
Мурашко М.І.	9	Титаренко Т.М.	130, 132
Назаренко Т.Г.	47	Ткаченко Л.	63
Назарко С.О.	9	Ткачук І.	116
Ніколенко О.	48	Томенко Д.	27
Нікольська Н.	35	Турецька Х.І.	133
Никонова І.	105	Ушакова І.М.	134
Новік Д.	86	Фазан В.В.	103, 131
Новікова О.	49	Федан О.В.	114
Олійник В.	50	Філіпчук С.	20
Острова В.	116	Фоміна К.	135
Пак О.	115	Харченко Н.	72
Паліївець Р.І.	118	Хачатурян Ю.	136
Панок В.	116	Цьось А.	70
Першина З.	117	Часнікова О.В.	47
Підлужна С.А.	51	Чеботарьова О.	64
Пилипенко В.В.	118	Чекстере О.	137
Пилипенко С.В.	118	Червонна Т.	138
Писаренко О.	54	Шаповал Т.	139
Подейко О.	120	Швець Я.	140
Позниш В.А.	122	Шевчик Н.	65
Полька Н.С.	122	Шкарлет С.М.	152
Присяжнюк Л.	56	Шклярська О.	141
Пузіков Д.	57	Шкура Т.В.	66
Рабодзей С.	76	Шпарик О.	35
Рева М.М.	103	Шулікін Д.	142
Ригель О.	123	Яковенко І.	38
Рогова В.	40	Яценко В.С.	47
Романюк М.	124		